

Ботвіна Н. О.

д.е.н.

Беляєва Е. Л.

к.т.н., доц.

Підгурська Г. М.

магістр

Одеська національна академія харчових технологій

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВИКЛАДАЧА ВНЗ

У статті наведена авторська модель ключових компетенцій, розроблена для викладачів вищої школи, досліджено вплив додаткової професійної і постградуальної освіти на величину і структуру даних компетенцій. Введена в термінологічний оборот фраза «освітній стрибок». Розроблено класифікацію ключових компетенцій для професорсько-викладацького складу ВНЗ. На основі проведеного соціологічного дослідження, з використанням методу експертних оцінок, визначені і проранжовані дані компетенції, що формуються під впливом «освітніх стрибків» в рамках післявузівської освіти. У складеному рейтингу виявлені лідируючі компетенції. На основі отриманих індикаторів по кожній компетенції запропонована загальна групова структура ключових компетенцій.

Ключові слова: ключові компетенції, професорсько-викладацький склад, фундаментальна наукова освіта, освітній стрибок, людський капітал.

Постановка проблеми. У зв'язку з реформуванням сфери вищої професійної освіти і підвищенням вимог до якості освітніх послуг, розвиток компетенцій професорсько-викладацького складу (ПВС) є однією з найважливіших соціально-економічних завдань, вирішення якої приведе до приросту людського капіталу вищої школи. Основними завданнями дослідження є встановлення ролі компетентнісного підходу в післявузівській освіті і визначення набору ключових компетенцій ПВС ВНЗ, сформованих за допомогою «освітнього стрибка».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетенції можна визначити як здатність застосовувати знання, вміння та практичний досвід для успішної діяльності в певній галузі. Компетенції формують профіль викладача, що складається із загальних і професійних компетенцій, створюють його додаткову цінність, і можуть виступати індикаторами людського капіталу. З точки зору Р. І. Акмаєва [1], компетентнісний підхід – це сукупність

загальних принципів, визначення цілей освіти, визначення змісту освіти, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів. На думку В. Н. Гурова [2], компетентнісний підхід лежить в основі модернізації вітчизняної системи освіти, тому поняття «компетенція», «компетентність» і «компетентнісний підхід» останнім часом розглядають як ключові категорії для дослідження педагогічних явищ. Компетентнісний підхід протиставляється парадигмі освіти. Водночас все сильніше відчувається необхідність зміни парадигми «багажу знань» на парадигму «допомоги при пошуку свого місця в житті» [3]. Важливою вимогою, що пред'являється до сучасного професіонала, стає його готовність до постійного самовдосконалення та професійної мобільності.

Переорієнтацію освітнього процесу на придбання компетенцій, в основі яких лежать знання та вміння, називають компетентнісним підходом. Поняття «компетентнісний підхід» набуло поширення на початку ХХІ ст. у зв'язку з дискусіями про проблеми та шляхи модернізації української освіти. На думку І. У. Князева, компетентнісний підхід в системі додаткової професійної освіти (ДПО) є одним з найважливіших чинників формування високопродуктивних кадрів в умовах ринкової економіки і передбачає в першу чергу освоєння комплексу вмінь, що дозволяють діяти і досягати позитивних результатів у складних соціально-економічних умовах [5].

Автори припускають, що в основі професійної діяльності лежить структура відповідних компетенцій, які ПВС стають допомогою післявузівської освіти, представленою ДПО і постградуальною освітою, і які дозволяють викладачеві підвищити результативність виконання типових професійних завдань і тим самим створювати собі додаткову вартість. Слід враховувати, що фундаментальна наукова освіта носить дискретний характер і приріст людського капіталу відбувається в результаті «освітнього стрибка», під яким маються на увазі приріст кількості та якості компетенцій.

Виклад основного матеріалу. Прийнято вважати, що всередині компетентнісного підходу виділяються два базових поняття: компетенція і компетентність. Перше з них включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів, а друга співвідноситься з володінням людиною відповідної компетенції, що включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності.

Отже, компетентність викладача ВНЗ визначається не тільки базовою освітою, наявністю вченого ступеня і звання, стажу, але і здатністю використовувати і застосовувати знання та навички з метою підвищення прибутковості своєї діяльності. Так як поки не існує єдиної класифікації компетенцій, пропонуємо розрізнити загальні та цільові компетенції. Під загальними компетенціями мається на увазі вміння діяти в багатьох видах викладацької

діяльності. З числа загальних компетенцій слід виділити ключові компетенції, які безпосередньо впливають на дохід носія цих компетенцій. Важливо відзначити, що не існує єдиного узгодженого визначення та переліку ключових компетенцій для викладачів вищої школи. Оскільки компетенції – це, насамперед, замовлення суспільства і роботодавців до підготовки фахівців, то такий перелік багато в чому визначається узгодженою позицією соціуму в певній країні або регіоні.

Модель компетенцій повинна являти собою, за можливістю, повний ранжований перелік, що описує ключові якості, поведінку, знання, вміння та інші характеристики, необхідні для досягнення стандартів якості та ефективності трудової діяльності. Дослідники відзначають, що в цілому можна виділити два полярних напрямки у створенні моделей компетенцій: індивідуалізований підхід, сфокусований на поведінці індивіда, і колективний (організаційний) підхід, спрямований на розробку моделі компетенцій для конкретної організації, що погоджує цілі, місії, цінності, організаційну культуру з програмами підготовки та розвитку персоналу [6]. Вчені Київського політехнічного університету розробили модель компетенцій, яка «дозволяє вибудовувати стратегію розвитку університету на довгострокову перспективу, максимально задіючи потенціал нового покоління студентів і випускників» [7]. Процес декомпозиції був обмежений трьома рівнями. У числі компетенцій першого рівня наступні: компетенції, що характеризують людину як особистість, суб'єкт діяльності та спілкування; компетенції, що забезпечують соціальну взаємодію людини і соціальної сфери; компетенції, що забезпечують діяльність людини. В якості ключових компетенцій другого рівня, ними була прийнята класифікація І. А. Зимової з деякими корективами. Лише для однієї компетенції третього рівня – «Вміння та навички для успішної роботи в обраній сфері професійної діяльності» – процес декомпозиції був доведений до п'ятого рівня [7]. Залежно від конкретних цілей, структура і ступінь деталізації моделей компетенцій будуть відрізнятися.

Розробляючи моделі компетенцій, автори також використали досвід російських дослідників, описаний в наступних наукових джерелах [8-12].

У табл. 1 наведено ключові компетенції ПВС, що формуються під впливом системи післявузівської освіти і додають вартість людському капіталу вузу після «освітнього стрибка».

Функціональна група ключових компетенцій включає гностичні (оволодіння системою знань, необхідних для успішного виконання професійної діяльності) та організаторські вміння, реалізовані в професійно-педагогічній сфері.

Група науково-педагогічних компетенцій виступає як організаційно-технологічна характеристика і полягає у формуванні вмінь організувати освітній процес; сукупність педагогічних і професійних знань за фахом.

Таблиця 1

Ключові компетенції викладача як результати «освітніх стрибків»

Група компетенцій	Складові	Результати
Функціональні	Вміння працювати з інформацією. Адаптація до нових ситуацій Розробка проектів і управління ними. Керівництво командою. Мотивація підлеглих, делегування їм обов'язків, розвиток їхнього потенціалу. Використання ефективних професійних комунікацій.	Релевантне управління інформацією з ціллю ефективної роботи команди над проектами. Об'єктивне сприйняття, своєчасне використання інформації з ціллю досягнення результативності проекту в команді.
Науково-педагогічні	Аналітичне міркування. Зрозумілий і логічний виклад матеріалу. Об'єктивна оцінка.	Інноваційне бачення наукової перспективи і її екстраполяція на формування у студента особистості новатора.
Особистісні	Постійне прагнення до самоосвіти Вміння працювати в команді. Наявність здібностей до самореалізації. Вміння оперативно приймати управлінські рішення. Вміння раціонально розподіляти час.	Активне прагнення до безперервного професійного розвитку. Творча самостійність створює умови для ефективної самореалізації індивідуально-психологічних, інтелектуальних можливостей особистості в освітньому процесі.
Етичні	Вміння дотримуватися стандартів етики професійної діяльності.	Вміння прийняти на себе відповідальність за результати діяльності.

Особистісний компонент (особистісні компетенції) представлений такими якостями особистості, як рефлексія, гнучкість, товарищескість, здатність до співпраці, емоційна привабливість.

Етичні компетенції засновані на сприйнятті і поділі норм поведінки вищої школи, підтримці репутації вихованої людини. Дотримання ділового етикету виступає одним з елементів професійної стратегії.

Для оцінки впливу «освітнього стрибка» на зміну людського капіталу ПВС було проведено соціологічне опитування на основі анкети, призначеної для заповнення аспірантами, магістрами, кандидатами і докторами наук різних вузів України та Росії, в тому

числі особами, які пройшли підготовку в системі ДПО. Потім, за допомогою методу експертних оцінок, були визначені і проранжовані ключові компетенції викладачів вузів.

За результатами аналізу складено рейтинг компетенцій, перше місце в якому віддано компетенції «Мотивація підлеглих, делегування їм повноважень, розвиток їх потенціалу». Така компетенція, як «Постійне прагнення до самоосвіти», займає шосту позицію. На останньому місці залишилася компетенція «Ясний і логічний виклад матеріалу» (табл. 2)

Таблиця 2

Ключові компетенції викладачів

Компетенція	Експертний пріоритет
Мотивація підлеглих, делегування їм повноважень, розвиток їх потенціалу	1
Вміння працювати з інформацією	2
Керівництво командою	3
Об'єктивна оцінка	4
Аналітичне міркування	5
Постійне прагнення до самоосвіти	6
Розробка проектів і управління ними	7
Вміння оперативно приймати управлінські рішення	8
Використання ефективних професійних комунікацій	9
Вміння раціонально розподіляти час	10
Адаптація до нових ситуацій	11
Вміння працювати в команді	12
Наявність здатності до само презентації	13
Вміння дотримуватись стандартів етики професійної діяльності	14
Зрозумілий і логічний виклад матеріалу	15

Висновки. Таким чином, сформована і запропонована модель компетенцій для викладачів вищої школи, перебуває під сильним впливом післявузівської освіти, в рамках якого розвиваються ключові компетенції, що дозволяють при їх грамотному застосуванні збільшити величину людського капіталу вузу і підвищити прибутковість науково-освітньої діяльності, наприклад, за рахунок більш активної участі в грантових конкурсах.

Модель ключових компетенцій викладачів, побудована на теоретичному огляді наукових джерел, структурному і логічному підходах, а також на методі експертних оцінок, повинна бути доповнена системою контролю придбання компетенцій викладачами в рамках післявузівської освіти і апробована на реалізованих програмах додаткової професійної і постградуальної освіти.

Список використаної літератури

1. Акмаева Р. И., Жуков В. М. Возможности и проблемы реализации компетентностного подхода в высшем профессиональном образовании // Вестник Астрахан. гос. техн. ун-та. Сер.: Экономика. – 2010. – №1. – С. 123-130.
2. Гуров В. Н., Резванова И. Ю. Компетенции преподавателей вуза: мнения студентов // Высшее образование в России. – 2009. – №12. – С. 143-146.
3. Фомин В. Н. К трехаспектной модели образовательного процесса // Высшее образование в России. – 2009. – №12. – С. 127-131.
5. Князев А. В. Дополнительное профессиональное образование как инновационный инструмент развития компетенций муниципальных служащих: автореф. дис. канд. экон. наук. – Краснодар, 2009. – 28 с.
6. Дульзон А. А., Васильева О. М. Модель компетенций преподавателя вуза // Университетское управление: практика и анализ. – 2009. – №2. – С. 29-37.
7. Компетентностный подход в Киевском политехническом университете: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://kpi.ua>.
8. Матушанский Г. У., Рогов М. Г., Цвенгер Ю. В. Профессионально важные качества преподавателя высшей школы // Психологическая наука и образование. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.psyedu.ru.
9. Матушанский Г. У., Фролов А. Г., Цвенгер Ю. В. Проектирование модели профессионально значимых качеств преподавателей высшей школы // Педагогическая информатика. – 2001. – №4. – С. 17-22.
10. Компетенции академического и административного персонала университета и инновационная деятельность / О. Б. Томилин, П. Н. Кочугаев, Л. А. Сухарев, Н. Н. Массерова // Университетское управление. – 2007. – №1. – С. 53-61.
11. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 34-42.
12. Фролов Ю. В., Махотин Д. А. Компетентностная модель как основа качества подготовки специалистов // Высшее образование сегодня. – 2004. – №8. – С. 34-41.

БОТВИНА Н. А., БЕЛЯЕВА Е. Л., ПОДГУРСКАЯ Г. М. ФОРМИРОВАНИЕ МОДЕЛИ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВУЗОВ

Приведена авторская модель ключевых компетенций, разработанная для преподавателей высшей школы, исследовано влияние дополнительного профессионального и постградуального образования на величину и структуру данных компетенций. Введена в терминологический оборот фраза «образовательный скачок». Разработана классификация

ключевых компетенций для профессорско-преподавательского состава вузов. На основе проведенного социологического исследования, с использованием метода экспертных оценок, определены и проранжированы данные компетенции, формируемые под воздействием «образовательных скачков» в рамках послевузовского образования. В составленном рейтинге выявлены лидирующие компетенции. На основе полученных индикаторов по каждой компетенции предложена общая групповая структура ключевых компетенций.

Ключевые слова: ключевые компетенции, профессорско-преподавательский состав, послевузовское образование, образовательный скачок, человеческий капитал.

BOTVINA N. A., BELYAEV E. L., PIDHURSKA G. M. THE FORMING OF MODELS OF KEY COMPETENCES OF UNIVERSITY TEACHERS

The author's model of key competences, developed for the staff of higher school is outlined, the influence of additional professional and post-graduate education on the size and structure of the given competences is investigated. The notion «educational jump» is introduced into the terminological system. The classification of key competences for the high school staff is developed. On the basis of the carried out sociological research with the use of the method of expert estimations the data of the competence formed under influence of «educational jumps» within post-graduate education are defined and ranged. In the obtained range the leading competences are revealed. On the basis of the received indicators under each competence the general group structure of key competences is offered.

Keywords: the key competences, the staff, post-graduate education, educational jump, the human capital.